

УДК 331.108.2

**АНАЛІТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ СУТІ ТА ЗМІСТУ МЕНЕДЖМЕНТУ
ЯК ОСНОВИ ЙОГО НАУКОВО-ПРАКТИЧНОГО ЗАСТОСУВАННЯ**

П. П. Лазановський, М. М. Леневиц

*Українська академія друкарства,
вул. Під Голоском, 19, Львів, 79020, Україна*

Актуалізовано на необхідності використання нових управлінських підходів у ринковій економіці держави та окремо взятих організаційних підприємницьких структур, формуванні керівних кадрів з прогностичним типом мислення для всіх рівнів управління (вищого, середнього, низового). Вказано на найсуттєвіші недоліки сучасних систем управління вітчизняними підприємницькими структурами саме з позиції керівництва ними, тобто менеджменту. Наголошено на нинішньому особливому значенні наукових підходів у дослідженні проблем менеджменту для забезпечення високої ефективності всіх управлінських процесів загалом. Відзначено важливість визначення суті менеджменту для окреслення кола завдань, які він має вирішувати в організаційних структурах.

Зауважено, що незважаючи на наявну сьогодні чималу кількість науково-практичних досліджень менеджменту, в багатьох з них його суть трактується по-різному. Підкреслено, що найтиповішою розбіжністю дослідників у поглядах на суть менеджменту є ототожнення його з управлінням. Розглянуто головні відмінності понять «менеджмент» і «управління». Проведено аналітичне дослідження суті менеджменту з позицій його історичного виникнення, висновків зарубіжних і вітчизняних науковців, етимології походження самого терміна «менеджмент». За результатами аналізу зроблено відповідні узагальнення, на основі яких запропоновано авторське визначення суті менеджменту. Встановлено, що найбільш характерною своєрідною неточністю в дослідженні змісту менеджменту (як предмета) вітчизняними фахівцями є розгляд його без взаємозв'язку із чітко сформульованою суттю та через призму економічних процесів, а не суто кадрових (людських), як цього в своїй першооснові насправді потребує менеджмент (керівництво). Виокремлено такі складові змісту менеджменту: організаційну, функціональну, реалізаційну та етико-психологічну. Наведено сутнісну та змістову характеристику менеджменту в їх взаємозв'язку. Окреслено перспективу подальших наукових напрацювань з цієї проблематики з погляду актуальності їх практичного використання.

Ключові слова: *менеджмент, керівництво, управління, організаційна структура.*

Постановка проблеми. Сьогоднішні зміни у ринковій економіці держави, часто навіть досить радикальні, спричиняють потребу в залученні нових управлінських підходів для їх реалізації та керівників (менеджерів) з новим прогностичним типом

мислення. Причому це стосується усіх ієрархічних шаблів управління (вищого, середнього та низового) як на рівні окремо взятої підприємницької структури і аж до державних органів управління. За таких умов важливо вибудувати ефективні системи управління (керівництва) такими структурами з визначенням їх мети, функцій, повноважень керівників і т. д.

Однак, як свідчить реальність, нині діючі системи управління здебільшого характеризуються дублюванням управлінських робіт, перевантаженням їх низових ланок, тяготінням до збільшення управлінських штатів, бажанням керівників займатися контролюванням робіт, а не їх плануванням і організуванням тощо. Це лише незначна частка проблем, які мають місце в управлінських процесах різного рівня. Ми свідомо зараз зосередили увагу на управлінні як всеохоплюючому виді діяльності стосовно всіх процесів (виробничих, господарських, фінансових, інформаційних, безпекових тощо), які можуть відбуватися в організаційних структурах, для того щоб надалі підкреслити виняткову роль у них менеджменту (керівництва).

Наші дослідження саме менеджменту насамперед як наукової, економічної категорії і далі, як виду практичної діяльності, показали, що в науковців та практиків на сьогодні немає єдиного правильного його тлумачення та розуміння, що є однією із причин формування всіх управлінських, керівних дій з позиції лише власного бачення. Такий підхід здебільшого має своїм наслідником непрофесійне керівництво трудовими колективами, їх високу конфліктність, низькі фінансово-економічні результати діяльності організаційних структур, що зрештою призводить до їх банкрутства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Історія розвитку менеджменту налічує більше сотні років. Незважаючи на те, що ціла низка його положень на сьогодні уже є відправною точкою у формуванні підходів до керівництва трудовими колективами і управління організаційними структурами загалом, дослідження в цьому напрямі залишаються актуальними. Серед найвагоміших останніх публікацій з цієї проблематики у контексті дослідження суті та змісту менеджменту, на нашу думку, треба відзначити роботи таких зарубіжних і вітчизняних учених, як Андрушківа Б., Балабанової Л., Виноградського М., Виханського О., Герасимчука В., Герчикової Н., Гірняка О., Завадського Й., Зайцевої О., Ессекс Л., Колота А., Кредісова А., Кузьміна О., Мазакарі А., Мельник О., Мартиненка Н., Осовської Г., Олійника С., Орлової А., Скібіцької Л., Сухарської В., Туленкова М., Хміля Ф., Шегди А., Шелдрейка Дж., Шмідке Д. та інші.

Незважаючи на наявний значний доробок науковців і практиків у сфері менеджменту, окремі його положення й донині викликають у них дискусії, а то й принципові розбіжності в поглядах, що й визначило мету цієї статті.

Мета статті — здійснити аналітичне дослідження визначення суті та змісту менеджменту за науковими підходами з урахуванням історичних та етимологічних аспектів його походження як науково-практичної категорії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Суть менеджменту полягає у чіткому формуванні його визначення як економічної категорії, а зміст — у задачах,

функціях, методах та інших характеристиках, які в комплексі є його предметом. Очевидно, що надавши у своїй першооснові той чи інший зміст цим поняттям, матимемо відмінні результати за наслідками застосування менеджменту. Саме це й спостерігаємо нині деяких його дослідників: часто вони мають протилежні погляди на базові поняття менеджменту. Одним із наслідників таких поглядів є ототожнення поняття «менеджмент» і «управління», що в кінцевому підсумку призводить до відсутності розмежування обсягів завдань з менеджменту (керівництва колективами) і решти суто управлінських процесів в організаційних структурах (наприклад, технологічного процесу виготовлення продукції) [1].

На нашу думку, визначення суті менеджменту має ґрунтуватися на таких підходах:

- історичному походженню менеджменту, обґрунтуванню доцільності впровадження його в практику господарювання загалом;
- етимологічному (від гр. *etymon* — «істина» (дійсне значення) та *logos* — «наука») аналізу терміну «менеджмент».

Щодо першого підходу, то всі одностайні в тому, що менеджмент виник як відповідь на інтенсивні техніко-технологічні зміни (ускладнення) насамперед у виробництві продукції, поділ робіт на окремі види, що потребувало певної кваліфікаційної підготовки працівників для їх виконання, появу прошарку (категорії) працівників, які займалися суто плануванням, організуванням, мотивуванням і контролюванням всіх процесів життєдіяльності організаційних структур через виконавців різних рівнів тощо.

Щодо другого підходу, то відомо, що термінологічно менеджмент походить від англійського дієслова «*to manage*» (керувати), в основі якого лежить латинське слово «*manus*» — рука. Певним висновком із сказаного є те, що менеджмент виникає і має місце лише там, де потрібні знання, вміння керівника, працівника для функціонування систем «людина – людина», «працівник – керівник». Правда, деякі автори і навіть словники розширюють переклад дієслова «*to manage*», додаючи йому значення «управляти», що, на нашу думку, не зовсім правильно. З цим можна погодитися лише у тому випадку, коли його розуміють як керівництво, хоча, загалом краще уникати такого синонімічного його вживання. Дійсно, якщо б ці два терміни були абсолютно взаємозамінними, то виникає цілком слушне запитання: навіщо взагалі було вводити у користування термін «менеджмент», коли вже існує «управління».

В оксфордському словнику англійської мови менеджмент отримав таке тлумачення:

- спосіб, манера спілкування з людьми;
- влада та мистецтво керівництва;
- особливого роду вміння та адміністративні одиниці.

Ці характеристики менеджменту дають змогу отримати такі основні висновки, що мають бути враховані під час формування його суті: менеджмент — це взаємодія людей (працівників), яка має ґрунтуватися на виділенні окремих видів робіт (функцій), що потребують особливих умінь (кваліфікаційної підготовки) для їх виконання, а також за допомогою адміністративного підпорядкування їх виконавців

керівникам відповідно до визначених для них повноважень у адміністративних підрозділах (одиницях).

Досить якісне словникове, етимологічне дослідження походження та вживання термінів «управління» і «керування», на нашу думку, здійснив Р. Микульчик [2]. Його результатом стало твердження про те, що, оскільки в слові «управління» лежить іменник «право», то його треба застосовувати стосовно людей, тому що лише між ними виникають правові відносини. В інших випадках необхідно вживати термін «керування». З такими висновками важко погодитися, оскільки здійснювати керівництво людьми, як це саме й позиціонує менеджмент, неможливо, коли не будуть окреслені права, повноваження, обов'язки керівників (менеджерів) та підлеглих. Та й зрештою, право необхідно мати також і для проведення, наприклад, хімічного експерименту, якому більше підходить термін «управляти», ніж «керувати», оскільки у такому разі є певна взаємодія людини і процесу, а не людини з людиною, де наявними є ще й психологічна та етична складова керівництва і тому правова сторона цих відносин повинна обов'язково враховувати й такий факт.

Маючи визначення суті менеджменту науковців (див. табл.), а також його тлумачення в оксфордському словнику англійської мови, сформулюємо авторське визначення менеджменту: «менеджмент — це процес керівництва персоналом організаційної структури (підприємства, відомства) на всіх її рівнях (вищому, середньому, низовому) з метою ефективного використання усіх наявних ресурсів на основі наукового підходу із забезпеченням етичних і психологічних норм».

Надавши таке визначення суті менеджменту, ми у такий спосіб окреслюємо межі для вивчення його змісту, тобто предмету дослідження, що є наступним кроком у цій публікації. Тут необхідно особливо підкреслити важливість наведеного визначення, тому що без цього менеджмент часто зводиться до надто нечітких тверджень, наприклад, таких як у публікації [3]:

«Менеджмент (Management) це:

- насамперед управління людьми ...;
- наука про управління бізнесом і людьми;
- один із напрямів сучасної економічної науки ...;
- розроблення (моделювання), створення, максимально ефективного використання (управління) і контроль соціально-економічних систем;
- процес, спрямований на досягнення цілей організації ...;
- сукупність методів, принципів, засобів і форм управління господарськими організаціями ...;
- мистецтво управляти ...;
- спосіб управління ...;
- виконання функцій планування, організації і керівництва будь-яким підприємством...;
- система програмно-цільового управління ...;
- одна з основних категорій науки про управління будь-якими соціальними процесами;
- науково-практичний напрям ...» [переклад наш – П. П. Лазановський].

Таблиця

**Найбільш досконалі визначення суті менеджменту науковцями
(авторська вибірка)**

Автор (автори)	Визначення менеджменту	Джерело
П. Ф. Друкер	«Менеджмент стосується людини, а не тільки людини. Задача менеджменту – забезпечити спільну та ефективну роботу людей, даючи їм можливість реалізувати в максимальній ступені свої сильні сторони і нейтралізувати їх недоліки» (с. 28).	Энциклопедия менеджмента / пер. с. англ. Москва: Издательский дом «Вильямс», 2004. 432 с.
М. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури	«Менеджмент — это процесс планирования, организации, мотивации и контроля работников организации, которые обеспечивают достижение ее целей» (с. 38, 78).	Основы менеджмента. Москва: Дело. 1992. 702 с.
О. С. Кузьмін, О. Г. Мельник	«Управління є цілеспрямованою дією на об'єкт з метою зміни його стану або поведінки у зв'язку зі зміною обставин. Управління можна технічними системами, комп'ютерними мережами, автомобілем, конвеєром, літаком, людьми тощо. Менеджмент є різновидом управління та означає управління людьми (працівниками, колективами працівників, групами, організацією та ін.). Менеджмент — це цілеспрямований вплив на колектив працівників, або окремих виконавців з метою виконання поставлених завдань та досягнення визначених цілей» (с.7).	Теоретичні та прикладні засади менеджменту: навч. посіб. Львів: НУ «Львівська політехніка». «Інтелект – Захід», 2002. 228 с.
А. І. Орлов	«Управлять можно не только заводом, но и автомобилем или ракетой. Менеджмент — всегда управление людьми. Причем управляет человек (а не компьютер или светфор). Поэтому существует термин «автоматическое управление», но бессмысленно говорить об «автоматическом менеджменте» (с.11).	Менеджмент: учеб. Москва: «Измруд», 2003. 298 с.
Ф. І. Хміль	«У спрощеному розумінні менеджмент – це вміння досягти поставленої мети, використовуючи працю, інтелект, мотиви поведінки інших людей. В англійській мові поняття «менеджмент» тлумачать як спосіб та манеру спілкування з людьми, владу та мистецтво керівника», вміння організувати ефективну роботу управлінського апарату, організаційну побудову системи управління» (с. 23).	Основы менеджмента: підруч. Київ: Академвидав, 2003. 608 с.

На завершення розгляду цієї складової теми статті підкреслимо, що суть менеджменту як процесу керівництва людьми (працівниками) вказує на те, що його наукове та практичне застосування має бути спрямоване на розгляд питань, які стосуються лише персоналу, координації його дій у процесі функціонування, а не всієї системи управління організаційними структурами.

Зміст менеджменту однозначно також пов'язаний із персоналом і тому має розкривати питання щодо його керівництва в контексті функцій, методів, психології та етики, комунікацій (див. рис.). Важливо в цьому питанні опиратися на суть менеджменту, чого часто не дотримуються окремі науковці й в результаті, наприклад, функції менеджменту вони досліджують не з позиції людського чинника, а з суто економічного їх трактування. Так, функція «планування» розглядається як техніко-економічне та оперативно-календарне планування замість того, щоб подавати її під кутом зору організаційного планування (як це робить, зокрема, Ф. І. Хміль [6, с. 225–229]); функція «мотивування» часто зводиться лише до використання форм і систем оплати праці, а не до цілої низки сучасних ефективних стимулів ринкового змісту і, особливо, психологічного характеру тощо. Інакше кажучи, лише розглядаючи зміст менеджменту через призму людських відносин у трудових колективах, можна виокремити його принципи відмінності від управління. Оскільки менеджмент (керівництво) реалізує себе в різних організаційних структурах, то, безперечно, вони також мають бути одним із пунктів його змісту та предмет вивчення їх організаційної побудови (виділення в них низової (ловер), середньої (мідл) та вищої (топ) керівних ланок), організації праці, її іміджу та культури тощо. Важливе місце в системі змісту менеджменту має належати комунікаціям.

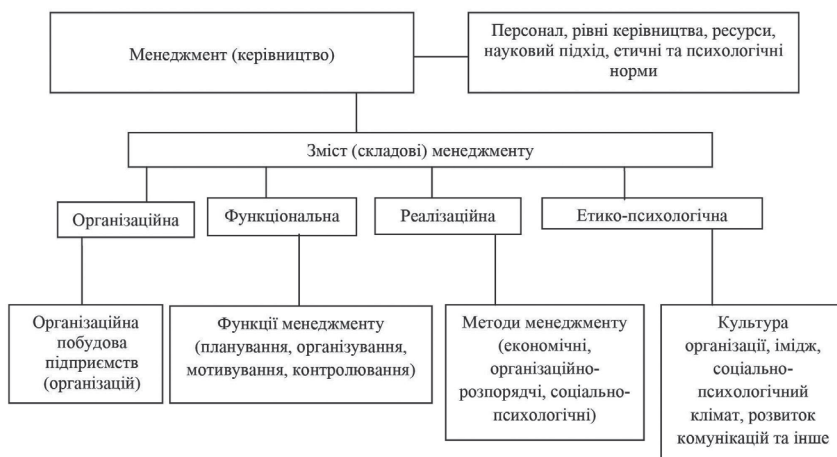

Рис. Сутнісна та змістова характеристика менеджменту (керівництва)

Отже, розгляд змістової складової теми цього дослідження дає змогу зробити головний висновок за його результатами — зміст менеджменту (наповнення, розкриття його суті) має бути в межах тих питань і проблем, які належать суто до персоналу організаційних структур, а не до управління ними загалом.

Висновки. На сьогодні існує чималий інтерес науковців і практиків до проблем менеджменту. Однак єдиного підходу до розуміння його предмету, методів вирішення задач, розмежування суто управлінських і керівних функцій (видів робіт) в організаційних структурах поки що немає.

Одна із причин такого становища, на нашу думку, полягає в наданні менеджменту відмінних між собою тлумачень його суті, як першооснови у визначенні кола питань, які він має вирішувати. Взявши за основу історію виникнення менеджменту, дослідивши етимологію походження іменника «менеджмент» і «управління», проаналізувавши думки зарубіжних та вітчизняних науковців, запропоновано авторське визначення суті менеджменту, згідно з яким він і повинен розкривати свій зміст у науковому та практичному напрямках. Лише розглядаючи суть та зміст менеджменту з позиції переваги людського чинника можна реально встановити різницю між керівництвом (менеджментом) та управлінням.

Розуміючи багатогранність менеджменту, залишаємо, звичайно, поле для подальших наукових дискусій стосовно його суті та змісту, що становить перспективу подальших науково-практичних розвідок у цій проблематиці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Полінчак В. М. До питання про визначення поняття «менеджмент» науковцями України і США. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. 2014. Вип. 32. С. 143–144.
2. Микульчук Р. Щодо вживання термінів «керування» та «управління». Вісник НУ «Львівська політехніка». Серія: Проблеми української термінології. 2002. № 453. С. 241–243.
3. Менеджмент (Management) это. URL: http://ekonomik-definition.com/Business/Menedzhment_Management_eto.html.
4. Гірняк О. М., Лазановський П. П. Менеджмент: підруч. Львів: «Магнолія плюс», 2012. С. 352.
5. Лазановський П. П. Про сутність економічних категорій «управління» та «менеджмент». Політологія і видавнича справа. 2002. № 38. С. 161–166.
6. Хміль Ф. І. Основи менеджменту: підруч. Київ: Академвидав, 2003. 608 с.

REFERENCES

1. Polinchak, V. M. (2014). Do pytannia pro vyznachennia poniattia «menedzhment» naukovtsiamy Ukrainy i SShA: Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Pedagogika. Sotsialna robota, 32, 143–144 (in Ukrainian).
2. Mykulchuk R. (2002). Shchodo vzhyvannia terminiv «keruvannia» ta «upravlinnia»: Visnyk NU «Lvivska politehnika». Serii: Problemy ukrainskoi terminolohii, 453, 241–243 (in Ukrainian).
3. Menedzhment (Management) eto. Retrived from http://ekonomik-definition.com/Business/Menedzhment_Management_eto.html (in Russian).
4. Hirniak, O. M., & Lazanovskyi, P. P. (2012). Menedzhment. Lviv: «Mahnoliia plus» (in Ukrainian).
5. Lazanovskyi, P. P. (2002). Pro sutnist ekonomichnykh katehorii «upravlinnia» ta «menedzhment»: Politolohiia i vydavnycha sprava, 38, 161–166 (in Ukrainian).
6. Khmil, F. I. (2003). Osnovy menedzhmentu. Kyiv: Akademyvdav (in Ukrainian).

**ANALYTICAL STUDY OF THE ESSENCE AND CONTENT OF
MANAGEMENT AS THE BASIS OF ITS SCIENTIFIC AND PRACTICAL
APPLICATION**

P. P. Lazanovsky, M. M. Lenevych

*Ukrainian Academy of Printing,
19, Pid Holoskom St., Lviv, 79020, Ukraine
lazanovskyi@ukr.net*

It has been actualized on the necessity of using new managerial approaches in the state market economy and independently taken organizational business structures, the formation of management personnel with a prognostic type of thinking for all levels of management (higher, middle, low). The most significant disadvantages of modern systems of management of domestic business structures have been noted from the point of view of their governing, that is, management. It has been emphasized on the current special significance of scientific approaches in the study of management problems to ensure the high efficiency of all management processes in general. The importance of defining the essence of management for outlining the range of tasks, which should be solved in organizational structures, has been determined. It has been pointed out, that despite a considerable number of scientific and practical studies of management very often its essence is being interpreted in different ways nowadays. It has been emphasized that the most typical discrepancy of researchers in the views on the essence of management is its identification with governing. The main differences between the concepts of “management” and “governing” have been considered. An analytical study of the essence of management from the position of its historical origin and the conclusions of foreign and native scientists, an etymology of the very origin of the term “management” has been conducted. According to the analysis results, the appropriate conclusions have been made, on the basis of which the author’s definition of the essence of management has been suggested. It has been established that the most characteristic specific inaccuracy in the study of the content of management (as an object) by the Ukrainian experts is considering of this notion without interrelation with a clearly formulated essence and through the prism of economic processes, and not just personnel (human), as management (governing) really requires it as the main principle. The following components of management content have been outlined: organizational, functional, implementation and ethical and psychological. The essential and substantive characteristics of management in their interrelation have been presented. The perspective of the further scientific researches of this problem, taking into consideration the topicality of the given problem, has been outlined.

Keywords: management, leadership, control, organizational structure.

Стаття надійшла до редакції 14.05.2018.

Received 14.05.2018.